

ВИБІР ЖАНРІВ ТА ФОРМ АУДІОВІЗУАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА ДЛЯ ФІКСАЦІЇ ТА ХУДОЖНЬОГО ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ТЕМ ВОЄННОГО ЧАСУ

I. О. Правило

Інститут екранних мистецтв Київського національного
 університету театру, кіно і телебачення
 імені І. К. Карпенка-Карого, м. Київ, Україна
 i.pravylo@gmail.com

I. Pravylo

Institute of Screen Arts, I. K. Karpenko-Karyi
 Kyiv National University of Theatre, Cinema
 and Television, Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0009-0002-3131-7126>

I. О. Правило. Вибір жанрів та форм аудіовізуального мистецтва для фіксації та художнього переосмислення тем воєнного часу

Досліджено репрезентацію воєнної тематики в кінематографі, вибір аудіовізуальних форм та жанрів для її розкриття, проаналізовано вплив війни на розвиток мистецтва в історичному контексті. Здійснено спробу систематизації тематичних блоків, які можуть бути використані кіномитцями для створення аудіовізуальних творів про події сучасної війни в Україні. Розглянуто проблему вибору кінематографічних форм, які вможливають зафіксувати пам'ять щодо подій війни та емоційний стан її учасників, а також наблизити глядача до їхнього досвіду, що дозволяє відчувати на собі напруження від усіх трагічних подій. Здійснено аналіз відмінностей у підходах до осмислення воєнної тематики в мистецтві залежно від часової дистанції між авторами та подіями. Використано результати попередніх досліджень стосовно терміну «постпам'ять» і розглянуто, як саме цей термін можна застосовувати для формування сучасної кіномови українських режисерів.

Ключові слова: *ігрове та неігрове кіно, війна, постпам'ять, фільм-портрет, докудрама.*

I. Pravylo. The selection of genres and forms in audiovisual art for the recording and artistic reinterpretation of wartime themes

The article studies the representation of war-related themes in cinematography, the selection of audiovisual forms and genres for their expression, and analyzes the influence of war on the development of art in historical and contemporary contexts. An attempt is made to systematize thematic components that filmmakers can use to create audiovisual works about contemporary war events in Ukraine.

The purpose of the article is to explore the issue of choosing cinematic forms that allow for emotional proximity of the audience to the experience of traumatic wartime events. Additionally, it involves an analysis of the

differences in approaches to handling war-related themes in art depending on the temporal distance between the creators and the events. The study draws upon the findings of previous research related to the concept of “postmemory” and examines how this concept can be applied to the development of contemporary cinema by Ukrainian directors.

The methodology of the research is conducted through a system-oriented analysis and comparison of various forms and genres of screen arts, each of which possesses distinct means of expression for exploring central topics (narrative and documentary cinema, short and feature films, portrait films, and docudramas).

The scientific novelty of the study lies in the attempt to apply international experience in analyzing the representation of traumatic wartime experiences in works of art, with the aim of projecting the application of these practices in the Ukrainian artistic context.

The results. The depiction of war themes in art serves as a significant tool for preserving and transmitting traumatic emotional memories across generations. It is precisely the experience of wartime events that becomes pivotal in shaping the national identity, both at the collective and individual levels. In this context, the director's task is to find the most suitable cinematic form to reveal specific stories. Despite the prevailing opinion in the professional Ukrainian film community and society regarding the inappropriateness of producing fictional films about the contemporary war in Ukraine, research demonstrates that the traumatic experience undergone by Ukrainians today requires documentation, representation, and artistic reinterpretation in close proximity to the ongoing events.

The scientific novelty of the research lies in the analysis of the application of the concept of “postmemory” and the exploration of ways in which this concept can be used to shape the contemporary cinematic language of Ukrainian directors. Additionally, the article outlines several thematic areas within which

* This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

modern cinematographers can seek specific stories and characters for their future works.

The practical significance. Various formats and genres of screen media can be applied for this purpose, including short and feature films, documentaries, and fictional films, as well as works in such genres like portraiture, sketches, and docudramas. The research emphasizes the appropriateness of creating and comparatively analyzing diverse artistic forms dedicated to the theme of war in literature, cinematography, visual arts, music, and more. Regardless of the chosen thematic dimensions in which an author works, it is crucial to remember the power of personal stories and experiences that can provide an understanding of the enormous scale of wartime tragedy.

Keywords: *narrative and documentary cinema, war, postmemory, portrait film, docudrama.*

Постановка проблеми. У цій статті зосереджено увагу навколо проблеми вибору жанрів і форм в аудіовізуальному мистецтві для фіксації та художнього переосмислення тем воєнного часу. Проблема пов'язана з фіксацією пам'яті в сучасному контексті подій, що надважливо, оскільки з плином часу з'являтиметься дедалі більше інтерпретацій та спроб осмислити історичні події за допомогою різних художніх засобів. Від вибору жанру залежить хронометраж культурного продукту (від кількахвилинного аудіовізуального повідомлення до повного метру), що дозволяє глибше розкрити контекст і висвітлити масштаб трагічних подій та людського болю. Жанри аудіовізуальних творів на тему сучасної російсько-української війни, які домінують:

1. Короткометражні та повнометражні телевізійні або онлайн-фільми, виконані у форматі фільмів-портретів на основі інтерв'ю з головним героєм (головними героями). Зауважимо, як важливо створити портрети героїв, котрих з нами вже немає, які завершили своє земне паломництво, захищаючи рідну землю.

2. Популярним контентом нині є особистий архівний матеріал (відео з телефонів, екшн-камер GoPro, дронів), а більшість сучасних тематичних фільмів створено в площині неігрового кіно. У цьому дослідженні важливо розкрити тему, що обидва підходи мають цінність, оскільки ігровий формат може відтворити драматичні аспекти подій, створивши емоційно-метафоричні образи та

символи, водночас неігрове кіно надає можливість фіксувати реальність й об'єктивно збирати масив інформації щодо історичних подій.

3. Докудрама. Жанр, який належить до ігрового кіно, але використовує засоби виражальності документального або науково-популярного фільму. Саме цей жанр є доволі популярним для репрезентації воєнної тематики у світовому кінематографі. За допомогою терміну «постпам'яті» досліджується процес передання травматичного воєнного досвіду між поколіннями через призму кіномистецтва.

Актуальність теми. У дослідженні зосереджено увагу на тому, що травматичний досвід, через який проходять українці нині, потребує фіксації, репрезентації та художнього переосмислення в безпосередній близькості до подій, які ми проживаємо. Для цього можуть слугувати різноманітні формати та жанри екранного видовища: короткометражні й повнометражні стрічки, документальні та ігрові фільми, картини в жанрах фільмів-портретів, нарисів і докудрам. Важливо пам'ятати про силу впливу особистих історій та переживань, які здатні надати уявлення про колосальний масштаб воєнної трагедії. Закордонний глядач завдяки аудіовізуальному мистецтву має і матиме можливість відкрити для себе ірраціональний чинник реакції українців на події війни, їхню стійкість та мужність у боротьбі з агресором.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В історичному контексті тема війни у світовому кінематографі є предметом багатьох досліджень. На різних етапах вивчення наукову думку щодо цієї теми було спрямовано на процес впливу воєнних подій на розвиток нових форм кінодраматургії та шляхів її репрезентації на екрані. Значимо, що ці процеси зазвичай досліджують у комплексному аналізі історичних викликів різних епох і літературних пошуків репрезентації трагічних воєнних подій.

У книзі «Велика війна в літературі та кіно постпам'яті» в редакції Мартіна Льюшнігга та Маржени Соколовської-Париш зібрано 27 оригінальних статей про зображення подій Першої світової війни в різних формах медіа, включно з художньою прозою, драмою, кіно, докудрамою та коміксами, з 1960-х рр. і до сьогодні.

Сам термін «постпам'ять» виводить у своєму дослідженні «Покоління постпам'яті» американська дослідниця Маріанна Гірш. Науковиця використовує цей термін для позначення процесу передання травматичного досвіду між поколіннями: «Звісно, ми не можемо мати буквальних “спогадів” про досвід інших, і, безумовно, життєві спогади однієї особи не можуть бути перетворені на спогади іншої. Постпам'ять не ідентична пам'яті: вона є “пост”, але, в той же час, я стверджую, що вона наближається до пам'яті у своєму емоційному впливі та психічних наслідках» (Hirsch, 2012, р. 8). Саме цей аспект — передання пам'яті, виступає ключовим для розуміння функцій, які мистецтво, зокрема кінематограф, може виконувати коли йдеться про збереження та переосмислення колективних травм.

У розвідці «В'єтнамська війна в історії, літературі та кіно» Марк Тейлор аналізує різні методи та підходи до представлення В'єтнамської війни в американській культурі, аналізуючи взаємовплив історії, літератури та кіно.

У статті «Кіноверсії російсько-української війни на Донбасі» в колективній монографії «Енергія відродження. Українське кіно 2014–2020» Лариса Брюховецька детально досліджує висвітлення подій сучасної війни в ігрових повнометражних фільмах А. Сеїтаблаєва («Кіборги»), З. Буадзе («Позивний “Бандерас”», «Мати Апостолів»), І. Тимченка («Іловайськ 2014»): «Українцям довелося боронити свою землю зі зброєю у руках — і ми можемо пишатися, що кінематографісти не залишилися осторонь» (Брюховецька, 2022, с. 18).

Неігрове воєнне кіно стало предметом дослідження Людмили Підкуймухи в статті «Образ “друга / ворога” в сучасній українській воєнній документалістиці»: «Джерельною базою дослідження стали фільми режисерської групи ВАВИЛОН'13. Основну увагу зосереджено на аналізі “свого / чужого”, “друга / ворога” в середовищі військовослужбовців, схарактеризовано переселенців і волонтерів як невід'ємних учасників бойових дій, з'ясовано роль візуальних образів і кліше у формуванні образу війни» (Підкуймуха, 2018, с. 633).

Під час дослідження проаналізовано останні розвідки та публікації українських науковців. Жанрові метаморфози в контексті дії принципу нелокальності в практиці та теорії мистецтва (на матеріалі аудіовізуального мистецтва) досліджували З. Алфьорова та А. Алфьоров (Алфьоров & Алфьорова, 2018, с. 352–359). Особливості реалізації інфотейнменту в українській телевізійній документалістиці на прикладі докудрами розглянуто в статті К. Чорної (Чорна, 2020, с. 233–243). В. Бугайова опрацювала український супротив російській агресії в контексті «режисури дії» (Бугайова, 2022, с. 87–93). О. Косачова у своїх статтях зосередила увагу на еволюції виражальних засобів у воєнних фільмах США та метаморфозі висвітлення історичних й актуальних проблем в ігровому та документальному кіно (Косачова, 2020; 2021; 2023, с. 46–59). О. Мусієнко проаналізувала новітні аудіовізуальні інструменти репрезентації української ідентичності на відеохостингах в умовах російсько-української війни, де звертає увагу на «відеохостинг як новітню аудіовізуальну жанроформу» (Мусієнко, 2022, с. 30–37).

Мета статті — дослідити вибір жанрів і форм аудіовізуального мистецтва під час фіксації та художнього переосмислення тем воєнного часу, зосереджуючи увагу на термінах «докудрама», «фільм-портрет», «постпам'ять» та відмінностях між ігровим і неігровим кіно.

Виклад основного матеріалу дослідження. Найбільші історичні виклики, потрясіння, людські трагедії, спричинені війнами, завжди суттєво впливали на розвиток світового мистецтва. Тема війни, її трагізму та героїзму набуває відображення у творах мистецтва, створюючи цінний архів культурної спадщини людства.

Повномасштабна війна в Україні гостро порушує питання національної ідентичності як одного з ключових факторів для самозахисту та самозбереження українців, як політичної нації і її суб'єктності. На жаль, тривалий час український культурний продукт сприймали через російську «оптику». Питання цінностей та самоусвідомлення в історичному контексті стали невід'ємною частиною творчих пошуків сучасних українських митців. У цей визначальний період становлення нації творчий підхід

здатен відрефлексувати, задокументувати, відзеркалити та, зрештою, почати переосмислення найтрагічніших сторінок історії, зокрема й сьогодення (та й самі учасники подій інакше сприйматимуть свої емоції, відзначаючи свої мужність чи наївність).

Війна є проявом найвищої драматургії — звичайна людина потрапляє в незвичайні обставини, а людська доля зазнає випробувань між життям і смертю, надією та розпачем, слабкодухістю і героїзмом. Тому цілком слушно, що проявлення тем війни передусім відображається в літературній формі. Поява різноманітних жанрових публікацій у літературі, журналістиці, кіно сприяє комунікації зі світом і породжує нові смисли. За системою «перетворення» Леся Курбаса, українського режисера, теоретика, засновника експериментального театру «Березіль», існує кілька етапів перетворення життєвої реальності в мистецьке видовище. Перший етап, згідно з методикою, відповідає за перетворення життєвого факту в літературну форму, яка пізніше може стати основою для вистави чи фільму. Уже на цьому етапі ключовою є роль митця, який з поля великої кількості подій та переживань здатен вибрати ті, які пізніше можуть зачепити, а отже, й об'єднати інших: «Митець той, що у відчуженні творчому сильніший від існуючих категорій. Мистецтво — це та площа, на котрій вершиться об'єднання всіх нас: говорять до себе людські глибини, дійсне наше “я” безвипадковості і різноманітності індивідуальностей життєвих» (Курбас, 1921 / Лабінський, 1988, с. 38).

Більшість аудіовізуальних творів на тему сучасної української війни створюються в площині неігрового кіно. Виникає значна кількість короткометражних і повнометражних телевізійних або онлайн-фільмів, які виконані переважно в жанрі фільмів-портретів. Основою таких стрічок є інтерв'ю з головним героєм (героями), а також особистий архівний матеріал (відео з телефонів, екшн-камер GoPro, дронів).

Наприклад, «Суспільне Чернігів» (Філія АТ «НСТУ») створили трисерійний документальний фільм «Битва за Чернігів», героями якого стали лише військові. «Це погляд на події лютого–березня 2022 року як професійних воїнів, так і добровольців, як солдатів-новобранців, так і генералів та полковників. На цей момент,

це найбільш повна історія оборони Чернігова, знята за спогадами безпосередніх учасників тих подій» (Суспільне Чернігів, 2022).

Подібний формат зустрічаємо в документальному спецпроекті “Ukrainier” («Підрозділи перемоги»; напр. «Обережно! Життя триває». Ізюм. Рік після звільнення»), докфільмах youtube-проекті «Хаці» (до прикладу «Херсонщина: Партизанський рух, катівні, погрози та зрадники»). Формат особистих вражаючих історій спостерігаємо на youtube-каналах: Pressing, Бутусов Плюс, CRAF Media тощо. Офіційний канал Сил спеціальних операцій Збройних Сил України пропонує до перегляду непересічні інтерв'ю та, зокрема, документальний фільм «Фортеця» про роботу ССО в Бахмуті. Усе це свідчить про актуальність документалістики — фіксація реальних героїв та їхніх незвичайних історій знаходить відголосок серед аудиторії.

Стосовно жанру ігрового кіно, то існує думка (можливо, вона навіть переважає), що створення ігрових фільмів є не на часі у зв'язку з малою часовою дистанцією до подій. Це ніби внеможливіє глибинне мистецьке прочитання, зважаючи на недостатню перспективу, та породжує ризик, що автори можуть не виконати завдання, яке передає справжність трагічного масштабу тієї чи іншої історії. Також у суспільстві існує пересторога, що ігрові фільми можуть мати додатковий травматичний вплив на глядачів, які були безпосередніми учасниками подій.

Однак стосовно цього триває дискусія, яка є надзвичайно актуальною, адже в майбутньому виникатиме дедалі більше різноманітних тлумачень подій минулого через призму художніх засобів і форм. Тому зафільмувати важливі та болючі аспекти сучасності важливо саме зараз, оскільки нинішні свідчення й враження є визначальними для формування національної пам'яті, а це є одним із найважливіших завдань мистецтва. Важливо зауважити, що форми ігрового та неігрового кіно не взаємовиключають одна одну, а скоріше взаємодоповнюють. Ігровий формат може вказати на драматичні аспекти подій за допомогою емоційно-метафоричних образів та символів, а неігрове кіно фіксує події, настрої й історичні факти.

Також слід зазначити, що часова дистанція між подіями і створенням художніх творів може

сприяти новому та глибшому розумінню подій, а також дозволити митцям дивитись на них з іншого ракурсу, який наразі складно передбачити. Сучасний погляд, що формується у зв'язку зі створенням ігрових і неігрових фільмів, є важливим, оскільки він допомагає зафіксувати сучасне емоційне сприйняття та художню інтерпретацію, зважаючи на тематичне проживання «у моменті».

Водночас можна також прогнозувати появу в найближчому майбутньому великої кількості фільмів у жанрі докудрами, який належить до ігрового кіно, але застосовує засоби виражальності документального або науково-популярного фільму. У статті «Велика війна і британська докудра: Сомма, Мій хлопчик Джек і Волтєрова війна» в книзі «Велика війна в літературі та кіно постпам'яті» (“The Great War in Post-Memory Literature and Film”), автор Майкл Періс аналізує особливості використання жанру для оповіді подій Першої світової війни: «Докудрама — ігрова реконструкція подій минулого, існує практично стільки ж, скільки й кіно... Перші кінематографісти часто відтворювали історичні події, застосовуючи постановні елементи для відтворення сюжету... Як пояснив критик Майкл Арлен, “докудрама — це гібридна форма [...] складна та різноманітна, і її енергія та фокус змінюються від відтворення реальних подій до тих, що вигадані, але зафіксовані як дійсні”. В Британії докудрама вперше була використана для розгляду реалій Першої світової війни в 1920-х рр. фільмом від кінорежисера Гаррі Брюса Вульфа з *British Instructional Films*» (Paris, 2014, p. 16). Цей жанр часто використовують для висвітлення воєнної тематики у світовій історії.

Під час компаративного аналізу різних праць встановлено, що вивчення впливу воєнного часу на мистецтво розглядається дослідниками різних країн у тісному взаємозв'язку трьох ключових аспектів: історії, літератури та кінематографу.

До прикладу, Марк Тейлор у розвідці «В'єтнамська війна в історії, літературі та кіно» досліджує способи репрезентації В'єтнамської війни в американській культурі. «Синтез дослідження кіно та літератури, яке зосереджується на особистому досвіді війни, приносить більше очевидної користі. Зауваження Ворда Джаста, що

“Кожен чоловік мав свою В'єтнамську війну”, слід розуміти як нагадування, що кожна людина сприймає світ унікальним чином, аніж як доказ неможливості встановлення якоїсь цілісної правди про війну. Погляд тих, “хто дивиться з долини” та тих, “хто на вершині пагорба”, цілісно може допомогти розширити розуміння складнощів війни» (Taylor, 2003, p. 149).

Отже, автор наголошує на значущості нерозривного та комплексного аналізу різних творів мистецтва, оскільки лише такий підхід може допомогти розкрити глибокий зміст історичних подій і фіксації емоційної пам'яті на різних рівнях. Різноманітні мистецькі форми використовують притаманні саме їм засоби виражальності, що дозволяє їм унікально відтворювати та фіксувати особисті історії й переживання учасників війни. Крім того, відображення тем військових подій у різних видах мистецтва допомагає глибше розуміти реалії війни та її вплив на природу людини зокрема та на суспільство загалом.

Автор ділить дослідження на такі тематичні розділи, як «Оповідь правдивих воєнних історій», «Герої», «Кінематографічна історія: випадок Джона Кеннеді», «Злочини», «Визначні битви», «Ветерани». Послугуючись принципом поділу, що запропонований Марком Тейлором, ми можемо систематизувати тематики (визначити тематичні площини), у межах яких сучасні українські кіномитці можуть знаходити (уже знаходять) конкретні історії, героїв і теми для своїх творів. Цей поділ може включати, але не обмежуватися такими категоріями, як «Злочини Росії проти цивільного населення», «ІПСО та контрпропаганда», «Герої», «Рідні Героїв на Щиті», «Деокупація», «Історії міст», «Визначні битви», «Ветерани», «Волонтери», «Реабілітація». Важливо зазначити, що ці тематичні блоки можуть бути розширені та адаптовані відповідно до конкретних творчих потреб і завдань.

Цінною є думка, що в кожного своя війна. Вона акцентує увагу на тому, що найкращий спосіб відчувати й зрозуміти масштаб загальних подій полягає у відображенні особистих історій окремих його учасників. Через особисту перспективу та долі конкретних осіб ми можемо співчувати й співпереживати на більш інтимно-емоційному рівні, базуючись на особистому досвіді або спостереженні.

Анастасія Канівець у блозі «Кіновізія» розповідає про роботу над проектом “War Documentary. Promo short” від студії Right Time Studios (реж. І. Правило). Майбутній фільм є колективним портретом українців, які проживають спільну драму воєнного вторгнення, найбільшого в Європі з часів Другої світової війни. Це цивільні і військові: бучанський священник Андрій Галавін, художник Сергій Вутянов і його дружина Наталя, котра пережила окупацію, водій та механік БМП Збройних Сил України Віталій та Сергій. Автори документального проекту «прагнуть не лише зафіксувати, але й мистецьки подати його, дбаючи про стиль і зміст: тут багато ефектних кадрів, але це не порожня красивість, а “переформатування” реальності в образ, насичення його додатковими смислами. Саме так працюють вертикальні панорамування поруйнованого будинку чи вцілілого храму, що стають символами відповідно знищеного мирного життя і збереженої надії» (Канівець, 2022).

Проаналізуємо також документальний повнометражний фільм українського журналіста, режисера Мстислава Чернова «20 днів у Маріуполі», який здобув безліч нагород на міжнародних кінофестивалях та висунутий у 2023 році як претендент від України на премію «Оскар» у категорії «Найкращий міжнародний повнометражний фільм» (Радіо Свобода, 2023).

На момент повномасштабного вторгнення росії в Україну журналіст і режисер Мстислав Чернов з колегою перебував у Маріуполі (як журналісти видання “Associated Press”). Журналісти починають фіксувати події, що стрімко розгортаються в місті. У перші ж дні в Маріуполі починаються масовані обстріли різних об’єктів. Щоденно медійники намагаються знайти можливість надіслати зафіксовані матеріали своїм редакторам, але вже за доволі короткий час мобільний зв’язок, відповідно Інтернет, фактично зникають. Героями їхніх невеликих сюжетів “no comments”, які пізніше перетворюються в епізоди фільму, стають жителі міста: ті, хто намагається одразу евакуюватись; ті, хто шукає рідних; матері з дітьми; поранені та лікарі; бійці українських підрозділів.

Стрічку поділено на розділи, які відповідають за кожен з 20 днів, під час яких автори знаходяться та фільмують у місті Маріуполь у період

кінця лютого — початку березня 2022 р. Разом з авторами глядачі мають змогу стежити за подіями від перших днів вторгнення росії, до моменту повного оточення міста ворогом. Драматургічно спостереження за трагедією одного міста поєднано закадровим авторським голосом режисера. «Це боляче дивитись. Це має бути боляче дивитись», — зазначає автор за кадром. Камера фіксує найстрашніші моменти болю та переживань тих, хто потрапив у жорна війни. Найважчими є сцени картини про спроби лікарів врятувати дитячі життя, а також реакція батьків на повідомлення про те, що ці зусилля виявились марними. «Євангеліна, 4 роки...; Ілля, 16 років; Ірина...», — автор знайомить глядача з героями фільму — посмертно.

«Було дуже багато емоцій. Були сльози. Була злість. Було співчуття. Було багато запитань: Як допомогти? Чи це покажуть росіяни? Чи це покажуть в Конгресі США? Що можна зробити для того, щоб цього більше не сталося? Були українці, які приходили з прапором України і просто дякували за те, що ми розказали цю історію. Були маріупольці, які казали, що їхні родичі разом із нами в той самий день під бомбами вибиралися з Маріуполя. Вони плакали й казали, що це так близько. І це так боляче. Але це так необхідно показувати» (Чернов, 2023).

Таким чином через втрати та біль окремих історій відчувається масштаб трагічних подій. Усі ці документальні спостереження в екранному просторі фільму сплетені особистими роздумами та спогадами режисера про його журналістську роботу в епіцентрі бурхливих подій останніх 9 років: Революція Гідності, анексія Криму, початок війни росії проти України у 2014 р.; а також думками про двох доньок, для яких він прагне залишити спадок щодо активної участі у визвольній боротьбі своєї країни.

Висновки. Створення аудіовізуального продукту складно переоцінити, адже він є інструментом впливу на розвиток суспільної думки і в нашій країні, і у світі. Відображення воєнної тематики в мистецтві є важливим інструментом збереження та передання травматичної емоційної пам’яті між поколіннями. Саме пережитий досвід воєнних подій стає ключовим у процесі формування національної ідентичності народу

та становлення окремої особистості. У цьому процесі режисерське завдання полягає в пошуку найкращої кінематографічної форми для розкриття конкретної історії сучасних воєнних подій. Попри те, що в українському суспільстві та в середовищі професійної кіноспільноти існує думка про недоречність створення ігрових фільмів на тему сучасної війни в Україні, дослідження доводить, що травматичний досвід, через який проходять українці нині, потребує фіксації, репрезентації та художнього переосмислення в безпосередній близькості до подій, які ми проживаємо. Для цього можуть слугувати різноманітні формати та жанри екранного видовища: короткометражні й повнометражні стрічки, документальні, ігрові фільми, картини в жанрах фільм-портрет, нарис і докудрама. Незалежно від вибору тематичних площин, у яких працює автор того чи іншого твору, важливо пам'ятати про силу впливу особистих історій та переживань, які здатні надати уявлення про коло-сальний масштаб воєнної трагедії. Зафіксована

аудіовізуальними засобами пам'ять апелює до майбутніх поколінь, а відповідальність митців щодо фіксації історичних подій є очевидною — діти та їх нащадки будуть їм вдячні. Створення різножанрового аудіовізуального культурного продукту збільшує охоплення глядацької аудиторії, виконує представницьку адвокативну функцію заради комунікації українців зі світом.

Перспективи подальших досліджень полягають у розширенні пошуку наукових матеріалів, що стосуються світового досвіду опрацювання теми війни в кінематографі в різних країнах Європи та світу. Також увагу може бути зосереджено на компаративістичному аналізі різних мистецьких форм, присвячених темі війни в літературі, кінематографі, образотворчому, музичному мистецтві та дослідженні їхнього розвитку й взаємовпливу. Окремою проблематикою для подальшого дослідження є аналіз популяризації вивчення теми війни на різних рівнях у кіноосвітньому процесі України.

Список посилань

- Алфьоров, А., & Алфьорова, З. (2018). Жанрові метаморфози в контексті дії принципу нелокальності в практиці та теорії мистецтва (на основі аудіовізуального мистецтва). *Культура України*, 61, 352–359. <https://doi.org/10.31516/2410-5325.061.035>
- Брюховецька, Л. (2022). Кіноверсії російсько-української війни на Донбасі, стаття, Енергія відродження. Українське кіно 2014–2020. Л. Брюховецька (Упор. і наук. ред.), *Кінематографічні студії. Випуск тринадцятий* [колективна монографія]. (с. 18). Редакція журналу «Кіно-Театр», Видавничий дім «Освіта України».
- Бугайова, В. (2022). Український супротив російській агресії в контексті «режисури дії». *Культура України*, 78, 87–93. <https://doi.org/10.31516/2410-5325.078.11>
- Канівець, А. (2022). War Documentary. Promo. Блог «Кіновізія». *Інтернет-ресурс KILok.art*. <https://kilok.art/2022/11/12/3512/>
- Косачова, О. (2020). Еволюція виражальних засобів у воєнному фільмі США. *Культура України*, 70, 167–179. <https://doi.org/10.31516/2410-5325.070.16>
- Косачова, О. (2021). Сучасний історичний фільм: жанрові та драматургічні особливості. *Культура України*, 71, 41–48. <https://doi.org/10.31516/2410-5325.071.05>
- Косачова, О. (2023). Історична тематика в ігровому і документальному кінематографі: порівняльний аналіз. *Культура України*, 79, 46–59. <https://doi.org/10.31516/2410-5325.079.05>
- Курбас, Л. (1988). *Березіль: Із творчої спадщини*. М. К. Лабінський (Упоряд. і прим.). Дніпро.
- Мусієнко, О. (2022). Новітні аудіовізуальні інструменти репрезентації української ідентичності на відеохостингах в умовах російсько-української війни. *Культура України*, 78, 30–37. <https://doi.org/10.31516/2410-5325.079.01>
- Підкуймуха, Л. (2018). Образ «друга» / «ворога» в сучасній українській воєнній документалістиці. *Dialog der Sprachen — Dialog der Kulturen: die Ukraine aus globaler Sicht: IX, Internationale virtuelle Konferenz der Ukrainistik: München, 1-4. November 2018* <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/12cfa41d-33b5-4d27-8ad0-535b468c6c9b/content>
- Радіо Свобода (2023, Вересень 18). Фільм «20 днів у Маріуполі» висунули на «Оскар» від України. *Радіо Свобода*. <https://www.radiosvoboda.org/a/news-film-ukraina-oskar/32598021.html>

- ССО України / SOF UA. (2023, Серпень 22). «*ФОРТЕЦЯ*». Ч. 1. «Доброго ранку, Бахмуте!» Документальний фільм про роботу ССО в Бахмуті. [Відео]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=AYjsSHDySSk&ab_channel=%D0%A1%D0%A1%D0%9E%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8%2FSOFUA
- Суспільне Чернігів. (2022, Листопад 24). *Підготовка РФ до нападу, перші бої, спроба захопити аеродром — «Битва за Чернігів» 1 серія +ENG SUB*. [Відео]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=aro7D2-yX-gA&ab_channel=%D0%A1%D1%83%D1%81%D0%BF%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%B-D%D0%B5%D0%A7%D0%B5%D1%80%D0%BD%D1%96%D0%B3%D1%96%D0%B2
- Хаші. (2023, Липень 1). *ХЕРСОНЩИНА: Партизанський рух, катівні, погрози та зрадники*. [Відео]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=xkKRT2Pq1RI&ab_channel=%D0%A5%D0%B0%D1%89%D1%96
- Чернов, М. (2023) «20 днів у Маріуполі»: Коли знімав, я плакав — *DW* — 30.01.2023. Dw.com (укр.). Отримано Квітень 10, 2023, з <https://www.dw.com/uk/reziser-filmu-20-dniv-v-mariupoli-koli-a-znimav-a-plakav/a-64554241>
- Чорна, К. (2020). Особливості реалізації інфотейнменту у вітчизняній документалі. *Культура України*, 70, 233–243. <https://doi.org/10.31516/2410-5325.070.22>
- Hirsch, M. (2002). *The Generation of Postmemory. Writing and Visual Culture After the Holocaust*. https://www.perlego.com/book/774828/the-generation-of-postmemory-writing-and-visual-culture-after-the-holocaust-pdf?queryID=59fd7d5b69e944d424cdc82a325b3000&index=prod_BOOKS&gridPosition=1
- Paris, M. (2014). The Great War and British Docudrama: The Somme, My Boy Jack and Walter’s War. In M. Löschnigg, M. Sokolowska-Paryz, *The Great War in Post-Memory Literature and Film* <https://www.perlego.com/book/607881/the-great-war-in-postmemory-literature-and-film-pdf>
- PRESSING. (2023, Вересень 24). *Сам на Азовсталі / 200 км пішки по території ворога / Як вижив і не пішов у полон / «CXID»*. [Відео]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=46BRzKDFXbk&t=1s&ab_channel=PRESSING
- Right Time Studios. (2022, November 2). *War Documentary. Promo Short | Directed by Iryna Pravylo | Right Time Studios*. [Відео]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=oM2w357Ncgk&ab_channel=RightTimeStudios
- Taylor, M. (2003). *The Vietnam War in History, Literature and Film*. Edinburgh University Press.
- Ukrainer. (2023, September, 10). «*Обережно! Життя триває*». Ізюм. Рік після звільнення. *Ukrainer*. [Відео]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=esJpPxPDMK8&ab_channel=Ukra%D1%97ner

References

- Alferov, A., & Alferova, Z. (2018). Genre metamorphoses in the context of the principle of non-locality in the practice and theory of art (based on audiovisual art). *Culture of Ukraine*, 61, 352–359. <https://doi.org/10.31516/2410-5325.061.035>. [In Ukrainian].
- Bryukhovetska, L. (2022). Cinematic versions of the Russian-Ukrainian war in Donbas, article, *Energy of Revival. Ukrainian cinema 2014–2020*. In L. Bryukhovetska (Ed. and scientific editor), *Kinematohrafichni studii. Vypusk trynadsyatyi* [collective monograph]. (p. 18). Editorial office of the journal “Kino-Teatr”, Publishing house “Osvita Ukrainy”. [In Ukrainian].
- Bugaiova, V. (2022). Ukrainian resistance to Russian aggression in the context of “action directing”. *Culture of Ukraine*, 78, 87–93. <https://doi.org/10.31516/2410-5325.078.11>. [In Ukrainian].
- Kanivets, A. (2022). War Documentary. Promo. Blog “Kinovision”. *Internet resource KILok.art*. <https://kilok.art/2022/11/12/3512/> [In Ukrainian].
- Kosachova, O. (2020). Evolution of expressive means in the US war film. *Culture of Ukraine*, 70, 167–179. <https://doi.org/10.31516/2410-5325.070.16>. [In Ukrainian].
- Kosachova, O. (2021). Contemporary historical film: genre and dramatic features. *Culture of Ukraine*, 71, 41–48. <https://doi.org/10.31516/2410-5325.071.05>. [In Ukrainian].
- Kosachova, O. (2023). Historical themes in fiction and documentary cinema: a comparative analysis. *Culture of Ukraine*, 79, 46–59. <https://doi.org/10.31516/2410-5325.079.05>. [In Ukrainian].
- Kurbas, L. (1988). *Berezil: From the creative heritage*. M. K. Labinsky (Ed. and noter). Dnipro. [In Ukrainian].
- Musienko, O. (2022). The latest audiovisual tools for the representation of Ukrainian identity on video hosting in the context of the Russian-Ukrainian war. *Culture of Ukraine*, 78, 30–37. <https://doi.org/10.31516/2410-5325.079.01>. [In Ukrainian].
- Pidkuymukha, L. (2018). The image of “friend” / “enemy” in contemporary Ukrainian war documentary. *Dialog der Sprachen — Dialog der Kulturen: die Ukraine aus globaler Sicht: IX, Internationale virtuelle Konferenz der Ukrainistik: München, 1-4. November 2018* <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/12cfa41d-33b5-4d27-8ad0-535b468c6c9b/content>. [In Ukrainian].

- Radio Svoboda (September 18, 2023). The film “20 Days in Mariupol” was nominated for an Oscar from Ukraine. *Radio Svoboda*. <https://www.radiosvoboda.org/a/news-film-ukraina-oskar/32598021.html> [In Ukrainian].
- SOF UA (August 22, 2023). “FORTRESS”. *Part 1: “Good morning, Bakhmut!” A documentary about the work of the SDF in Bakhmut*. [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=AYjsSHDyysk&ab_channel=%D0%A1%D0%A1%D0%9E%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8%2FSOFUA. [In Ukrainian].
- Suspilne Chernihiv (November 24, 2022). *Russia’s preparations for the attack, the first battles, an attempt to seize the airfield — “Battle for Chernihiv” episode 1 +ENG SUB*. [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=aro7D2-yXgA&ab_channel=%D0%A1%D1%83%D1%81%D0%BF%D1%96%D0%B%D1%8C%D0%BD%D0%B5%D0%A7%D0%B5%D1%80%D0%BD%D1%96%D0%B3%D1%96%D0%B2. [In Ukrainian].
- Khashchi. (July 1, 2023). *KHERSON REGION: Partisan movement, torture chambers, threats and traitors*. [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=xkKRT2Pq1RI&ab_channel=%D0%A5%D0%B0%D1%89%D1%96. [In Ukrainian].
- Chernov, M. (2023). “20 Days in Mariupol”: When I was filming, I cried — DW — 30.01.2023. *DW.com (in Ukrainian)*. Retrieved April 10, 2023, from <https://www.dw.com/uk/reziser-filmu-20-dniv-v-mariupoli-koli-a-znimav-a-plakav-a-64554241>. [In Ukrainian].
- Chorna, K. (2020). Features of the implementation of infotainment in domestic docudrama. *Culture of Ukraine*, 70, 233–243. <https://doi.org/10.31516/2410-5325.070.22>. [In Ukrainian].
- Hirsch, M. (2002). *The Generation of Postmemory. Writing and Visual Culture After the Holocaust*. https://www.perlego.com/book/774828/the-generation-of-postmemory-writing-and-visual-culture-after-the-holocaust-pdf?queryID=59fd7d5b69e944d424cdc82a325b3000&index=prod_BOOKS&gridPosition=1. [In English].
- Paris, M. (2014). The Great War and British Docudrama: The Somme, My Boy Jack and Walter’s War. In M. Löschnigg, M. Sokolowska-Paryz, *The Great War in Post-Memory Literature and Film* <https://www.perlego.com/book/607881/the-great-war-in-postmemory-literature-and-film-pdf>. [In English].
- PRESSING. (September 24, 2023). *Alone at Azovstal / 200 kilometers on foot through enemy territory / How I survived and was not captured / “Skhid”*. [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=46BRzKDFXbk&t=1s&ab_channel=PRESSING. [In Ukrainian].
- Right Time Studios. (November 2, 2022). *War Documentary. Promo Short | Directed by Iryna Pravylo | Right Time Studios*. [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=oM2w357Ncgk&ab_channel=RightTimeStudios. [In English].
- Taylor, M. (2003). *The Vietnam War in History, Literature and Film*. Edinburgh University Press. [In English].
- Ukraïner. (September 10, 2023). “Be careful! Life goes on”. *Raisin. A year after the release. Ukraïner*. [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=esJpPxPDMK8&ab_channel=Ukra%D1%97ner. [In Ukrainian].

Надійшла до редколегії 25.08.2023

I. О. Правило

старший викладач, аспірант, доцент кафедри режисури телебачення, Інститут екранних мистецтв Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого, м. Київ, Україна

I. Pravylo

Senior Lecturer, Postgraduate Student, Associate Professor of the Department of Television Directing, Institute of Screen Arts, I. K. Karpenko-Karyi Kyiv National University of Theatre, Cinema and Television, Kyiv, Ukraine

---